

Bankas un rīcībspējas ierobežojumi

Diskusija par procesu un tiesiskā regulējuma mijiedarbību – problemātiku

2023.GADA 13.SEPTEMBRIS

EDGARS PASTARS, zvērināts advokāts, FINANŠU NOZARES ASOCIĀCIJA

Mērķis

- Persona ar rīcībspējas ierobežojumiem pati var veikt ikdienas maksājumus iespējami daudzos gadījumos.
- Pēc iespējas mazāk administratīvā sloga visiem.
- «Neiespiest personu» starp tiesu un banku, kā arī bāriņtiesu, kā rezultātā pakalpojums tiek sniegts tikai klātienē vai ierobežoti.

Līdzeklis: vienoties par neskaidro, izdodot ieteikumus/vadlīnijas

Izaicinājumi un pārpratumi

- Vai bankai ir jākontrolē darījumu starp tirgotāju un personu ar ierobežotu rīcībspēju?

Mūsaprāt, tas noved pie pakalpojuma atteikuma kopumā, ja banka uzņemas likumā neparedzētu darbību.

- Bankai ir jākontrolē, vai tās pašas darījumi ar personu nepārkāpj tiesas nolēmumu.
- Kur un kā banka var uzzināt par detalizētiem ierobežojumiem?
- Maksājumi notiek reālā laikā bez bankas tiešas iejaukšanās, izņemot tad, kad ierobežojumu var automatizēt.
- Jāņem vērā, ka kontu var atvērt brīvi ārpus Latvijas, kur nekādu ierobežojumu nav, neviens rīcībspējas jautājumu īpaši nevērtē.

Dati

- Pēc mūsu aprēķiniem, bankas zina apmēram 15% gadījumu, kad personai ir ierobežota rīcībspēja. Īpaši, ja tas noticis pēc konta atvēršanas pagātnē, un aizgādņis pats neveic darbības vai nezina, ka personai ir konts.
- Fizisko personu reģistra dati bez maksas nav pieejami. Maksas versija ļauj identificēt individuālas situācijas, bet arī tajā nav redzama ierobežojumu detalizācija, kā arī tā neļauj efektīvi pārbaudīt visu klientu bāzi (~ 2 miljoni klientu) regulāri un automatizēti.
- Praksē novērojams, ka aizgādņi vai bāriņtiesas informē uzreiz visas bankas, nosūtot tām tiesas nolēmumu, kas rada bažas par datu aizsardzību.
- Risinājums – grozījumi likumā, par ko jau sāktas sarunas.

Divas pieejas

- A. Bankas **nekontrolē** nekādus limitus personu darījumiem ar trešajām personām, izņemot tos, ko aizgādnis bankai prasa un ko var tehniski paveikt. Banka kontrolē savus darījumus ar personu (konta atvēršana, kredīti, ieguldījumi, darījuma konts u.tml.), ieskaitot konta atvēršanu, bet ne darījumus kontā.
- B. Bankas **kontrolē**, bet tad visi ierobežojumi, kas tiesu nolēmos tiek noteikti ir tādi, kas ir automatizējami maksājumu procesā. Problēma daudzās valstīs, bet labākā prakse ir, ka aizgādnis un bankas iespēju robežās vienojas par ierobežojumiem finanšu pakalpojumiem starp citām personām, ko banka spētu kontrolēt, bet citādi nav pienākums.
- Kad tiesas nolēmumā noteiktā ietvaros veidojas «svarīgs gadījums», kad aizgādnim vajag bāriņtiesas atļauju? Vai bankai tā ir jāprasa? Piemēru uzskaitījums.
- **Jautājums: vai darījums**, ko persona noslēdz pie tirgotāja ārpus tiesas nolēmumā minētā limita, izmantojot a) skaidru naudu vai b) bankas karti, **ir spēkā neesošs?** Vai aizgādnis/bāriņtiesa bankai var prasīt atgriezt naudu – kam prasīt? Šis jautājums rada tiesisko neskaidrību, kādēļ personām nav pieejami visi teorētiski iespējamie maksājumu pakalpojumi – atturas, jo neskaidrības.

Ko nevar automatizēt?

- Tiesas nolēmums nav pakārtojams banku vajadzībām, jo tiesa ir neatkarīga, bet maksājumu procesā kā tehniskā procesā var izdarīt to, kas ir iespējams vidēji vairāku dažādu tirgus dalībnieku esošo spēju robežās. Ja šis līdzsvars nav, personas ar ierobežotu rīcībspēju var paliek tikai ar klātienes apkalpošanu, bez karšu darījumiem un tad tik, cik skaidrā naudā aizgādājis tām piešķir līdzekļus.
- Risinājums – nespiest automatizēt neautomatizējamo, ieceļot banku *par de facto* aizgādni, un tad arī konflikts starp tiesas lemto un maksājumu procesu neveidojas. Bankai likums nedod tiesības «kontrolēt» tiesas lemto tur, kur tā nav darījuma puse. Un, iespējams, arī nevajag darīt vairāk, ja tas nedod pievienoto vērtību. Domāšanas un ekspektāciju maiņa.

Darījumi un maksājumi (I)

- Nosakot ierobežojumus tiesas spriedumā, ar termina “darījums” (darījumu slēgšana termina ietvaros) nebūtu jāsaprot “maksājumi” (maksājumu izdarīšanas termina ietvaros), ko veic no bankas konta vai ar maksājumu karti. Slēgt darījumu nozīmē arī atvērt kontu. Par maksājumiem būtu ieteicams parasti paredzēt īpašus noteikumus. Tiesības izmantot maksājumu pakalpojumus nosaka atsevišķs darījums, kur pēc tam persona veic maksājumus, izmantojot maksājumu instrumentu.
- Atvērts uz personas vārda. Ja aizgādnis vēlas rīkoties ar kontu, viņš nedrīkst izmantot Personas piekļuvi, bet aizgādnim jābūt kā papildu lietotājam.

Darījumi un maksājumi (II)

- Koppārstāvībai: var izmantot pieeju, ka personai ir divi konti: viens, ko redz un ar ko rīkojas pati persona (“mazie limiti”, ikdienas pirkumiem, bet tā ir aizgādņa atbildība par darījumu saturu, banka tajā neiejaucas), un otrs, – kur naudu iemaksā aizgādņis un rīkojas koppārstāvības formātā (“lielākiem maksājumiem”), proti, aizgādņis iemaksāja (1+) un persona tērē (+1).
- Maksājums = arī kartes darījums bezkontakta veidā; arī kredītpārvedums (no konta uz kontu), arī no kartes uz karti, arī e-komercijā, arī caur maksājuma ierosināšanas funkcionalitāti, arī regulārais fiksētais un regulārais mainīgais maksājums ar karti vai ar kredītpārvedumu.

Automatizācija?

- Maksājuma mērķi vai pamatojumu noteikt precīzi nevar: Ikdienas vajadzību apmierināšanai, pārtikai, nelieli maksājumi u.tml. nav automatizējami, jo banka nezina, kam tie ir paredzēti – pēc konta numura un tirgotāja kategorijas to nevar nolasīt (Rimi var pirkt gan maizi, gan alkoholu). Arī pensijas apmēru (ierobežojums nolēmumā – «pensijas apmērā») banka nezina, turklāt tas mainās.
- Koppārstāvība – kā var veikt kartes darījumu kopā? Karte ir vienai personai izsniegts instruments.
- Nevar ieprogrammēt «trepī» – līdz 25 EUR pati persona, > 25 EUR – aizgādnis. Ja aizgādnis ir tiesīgs veikt maksājumus, tad viņš to var darīt no 1 centa (kam «rokās» ir karte vai tā var būt abās rokās vienlaikus, un kā banka to zina tajā brīdī?).
- Koppārstāvību var automatizēt tā, ka nevis kā 2 personas (aizgādnis un Persona) akceptē maksājumu, bet 1 persona iemaksā summu (aizgādnis), ko otra (persona) var tērēt.
- Efektīvi automatizēt var dienas vai mēneša limitu. Viena darījuma limita automatizācija ne vienmēr būs iespējama visos kanālos un maksājumu veidos. **Dienas vai mēneša limits** personai arī ir «draudzīgāks».

Internetbanka

- Šobrīd internetbanka ir veidota kā «saņem visu pakalpojumu komplektu» pieeja.
- Līdz ar to personas ar ierobežotu rīcībspēju tajā var veikt izmaiņas un pieteikt jaunus pakalpojumus brīvi. Tehniski būs jāveido iespējas limitēt «pieejamo vidi», lai neradītu papildu riskus, tomēr katrs situācijas specifiku nevar izveidot tik apjomīgā vidē kā internetbanka. Būs jāmērķē uz vidējo situāciju.

Bankas un rīcībspējas ierobežojumi

Diskusija par procesu un tiesiskā regulējuma mijiedarbību – problemātiku

2023.GADA 13.SEPTEMBRIS

EDGARS PASTARS, zvērināts advokāts, FINANŠU NOZARES ASOCIĀCIJA